
ἀλέξης ζήρας



ΜΥΘΟΣ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑ ΣΤΗΝ ΤΕΤΡΑΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΝΙΚΟΥ ΜΠΑΚΟΛΑ

Τώρα πού συμπληρώθηκε η τετραλογία του Νίκου Μπακόλα, ξεκινώντας από τον «Κήπο τῶν Πριγκήπων», τό 1966, καί φθάνοντας στήν «Καταπάτηση», τό 1990, μπορούμε νά δοῦμε μέ εὐκρίνεια τό πόσο γόνιμη ἀποδείχθηκε ἡ μυθική του μέθοδος. Γιατί, παρ' ὄλο πού τά ἐπιμέρους κομμάτια τῆς μυθιστορηματικῆς του saga ἔχουν νά παρουσιάσουν διάφορες τεχνικές τῆς ἀφήγησης καί μιᾶ μεγάλη ποικιλία ὀπτικῶν, μέσα ἀπό τίς ὁποῖες παρακολουθοῦμε τήν κάθε ἱστορία (πρωτοπρόσωπα ἢ τριτοπρόσωπα), ἡ διαδικασία ἐξέλιξης τοῦ καθενός στηρίζεται, περισσότερο ἢ λιγότερο φανερά, σέ ἓνα πλέγμα γενικό πού συνέχει τίς τύχες τῶν ἀνθρώπων καί τίς καθορίζει. Καί εἴτε αὐτό μᾶς διαγράφεται ξεκάθαρα, ὅπως στόν «Κήπο τῶν Πριγκήπων» καί στή «Μυθολογία» (1977), εἴτε μᾶς ὑποβάλλεται ὡς ὀρίζουσα δύναμη, ὅπως στή «Μεγάλη Πλατεία» (1987) καί στήν «Καταπάτηση».

Ένα τέτοιο πλέγμα, ένας μυθολογικός ιστός με άλλα λόγια, δέν υπάρχει για νά στηρίξει απλώς και μόνο τά σημεία αὐτοῦ τοῦ μυθιστορηματικοῦ κύκλου. Ἄν καί ὁ Μπακόλας ἀνήκει στήν κατηγορία τῶν συγγραφέων πού ἔχουν ἐμπιστοσύνη στή ζωντάνια τῆς πρώτης γραφῆς, πράγμα κατ' ἀρχήν περιέργο γιά ἕναν μυθιστοριογράφο μέ τόσες ἐναλλαγές στήν ὑφή τῶν κειμένων του καί τόσες διακυμάνσεις στίς δευτερεύουσες γλωσσες τους, ἡ ὀργάνωση τοῦ μᾶλλον ἐκτεταμένου φάσματος τῶν χαρακτήρων του ἀναμφίβολα ὑπακούει σ' ἕναν προϋπάρχοντα σχεδιασμό. Ὁ μυθολογικός ιστός ὑπογραμμίζει βέβαια καί ἀναδεικνύει τό δραματικό νόημα τῶν γεγονότων, καθαυτῶν. Ἐπιπλέον ὁμως δίνει μιᾶ διαχρονική διάσταση στά τεκταινόμενα, ἀνάγοντας τό μερικό στό συνολικό, τό ἀνθρώπινο στό διανθρώπινο, διαρθρώνοντας ἀνάλογα καί τή γενεαλογία τοῦ μυθιστορηματικοῦ πληθυσμοῦ: τό ἕνα βιβλίο προϋποθέτει τό ἄλλο, τό προεκτείνει καί τό διαφωτίζει, ὅπως συνέβαινε καί σ' ἕναν ἄλλο μυθολογικό ιστό: αὐτόν τοῦ Ἀλέξ. Κοτζιά.

Αὐτό σημαίνει ὅτι στά μυθιστορήματα τοῦ Ν. Μπακόλα ὑπάρχει μιᾶ πλευρά πού εἶναι σύμφυτη μέ τή λειτουργία τοῦ μύθου, καί πού δέν εἶναι ἄλλη ἀπό τήν προβολή τῆς διδακτικῆς του ἀξίας. Χαρακτηριστικό εἶναι, γιά παράδειγμα, τό ὅτι στά περισσότερα ἀπό τά μέρη τῆς τετραλογίας, ἀλλά καί σέ βιβλία πού ἀντιπροσωπεύουν ἐνδιάμεσες φάσεις, ὅπως στά «Ἐμβατήρια» (1972), τά νήματα τῆς κυρίως ἀφήγησης καί τῶν ἐπικουρικῶν ἀφήγησησεων κατατείνουν σέ ἕνα εἶδος ἐπιλόγου. Ἐκεῖ, στόν ἐπίλογο, ὄχι μόνο συνδέεται ἡ γενεαλογία τῶν μυθιστορηματικῶν ἡρώων τοῦ συγγραφέα μέ τό παρόν, ἀλλά καί ὀρίζεται ἡ στάση του ἀπέναντι στό ἠθικό νόημα τῶν καταστάσεων οἱ ὁποῖες συγκρότησαν τήν ἐξέλιξη τῆς ἱστορίας. Ἡ τρέλα, τό αἶσθημα ἐνοχῆς, ὁ σκοτεινός ἐρωτισμός καί, τέλος, ἡ ἐρείπωση τῶν πάντων καί ἡ ἥττα, μόνιμα χαρακτηριστικά τῆς κοσμολογίας τοῦ Μπακόλα, εἰσάγονται πάντοτε μέσω τοῦ ἀφηγητῆ-συγγραφέα ὡς παραδειγματικά συμπτώματα μιᾶς ἀντίληψης γιά τή ζωή, σφραγισμένης ἀπό μιᾶ διαλυτική φθορά. Καί ἡ συμπύκνωση τῆς σημασίας πού ἔχουν τά συμπτώματα αὐτά στά ὄρια ἑνός σύντομου σχετικῶς ἐπιλόγου, δέν μπορεῖ παρά νά παραπέμπει στό ὄραμα ζωῆς πού κατοικεῖ καί δαιμονίζει τόν ἴδιο τόν συγγραφέα.

Ἀπό τήν ἄλλη μεριά ἀξίζει νά σημειωθεῖ ὅτι ἡ μέριμνά του γιά τήν ἀνάδειξη τῆς διαχρονικῆς σημασίας τῶν γεγονότων εἶναι δραστική, ἀκόμα καί στά βιβλία ἐκεῖνα ὅπου ὁ συνειρμικός λόγος καί ἡ πυκνή ροή τῶν κοιτασμάτων τῆς ἀνθρώπινης συνείδησης (λ.χ. στόν «Κῆπο τῶν Πριγκηπῶν») ἀναστέλλουν ἀρκετά τή λειτουργία τῶν ἀντικειμενικῶν ὄρων μεταξύ μυθιστορηματικοῦ κόσμου καί ἀναγνώστη. Μπορεῖ ἐδῶ νά ἀπουσιάζει ἡ περιγραφή τῶν συμβάντων. Ἀναδεικνύεται ὁμως ἐξαιρετικά ἀπτή ἡ ἐσωτερικά βιωμένη, ἀπό τούς χαρακτήρες τοῦ βιβλίου, αἴσθηση τῆς δικαιοσύνης, τῆς ἀπελπισίας, τῆς συντριβῆς, τοῦ πάθους

μέσα στα ιστορικά συμπραζόμενα του μύθου. Όχι του διαχρονικού, αλλά του χρονικά καθορισμένου.

Μ' αυτή τήν έννοια, στον «Κήπο» δέν παρακολουθούμε έναν μύθο πού ανάγεται άλληγορικά στους Άτρείδες και πού προσπαθεϊ νά μάς είσαγάγει στην παραδειγματική λογική τής κλασικής τραγωδίας. Χωρίς άλλο ή παντοδυναμία του μοιραίου ύπάρχει κι έδω, όμως τό νόημά του είναι όχι μόνο σύγχρονο αλλά και διαφορετικό. Ό συγγραφέας στέκεται δίβουλος άπέναντι στην κίνηση τής Ιστορίας: δέχεται τό πόσο άποφασιστική μπορεί νά είναι ή επέμβαση της στή ζωή τών χαρακτήρων του, αλλά και άμφιβάλλει ταυτόχρονα για τόν ήθικό της αντίκτυπο. Είναι μιá στάση θά έλεγα μόνιμη στό έργο του Ν. Μπακόλα, πρώιμο ή δψιμο, μέ τή διαφορά ότι από τό 1977 κι έπειτα τά μυθολογικά έχνη στή saga του (μία οικογενειακή saga πού τελικά διευρύνεται σέ μία saga τής γενικότερης ιθαγένειας του συγγραφέα) μετατοπίζονται από τόν θεματικό πυρήνα στην ίδια τή γραφή.

Ό συνειρμικός λόγος, έξαιρετικά πυκνός και σέ πολλά σημεία κατατεμαχισμένος («Ύπνος - θάνατος», 1975) όλοένα και περισσότερο διευρύνει τό γλωσσικό του φάσμα, περιλαμβάνοντας μιá ποικιλία στρωμάτων του λαϊκού, του λόγιου, του βιβλικού και του έπικού λόγου. Ό,τι όμως ένδυναμώνεται κυρίως είναι όπωσδήποτε ή μουσική, ή ρυθμική ροή τής αφήγησης και τών ένδιάθετων όμιλιών της. Πράγμα πού δίνει ένα ιδιαίτερο ύφος, ακόμα και στα πιό άναπαραστατικά μέρη τών τελευταίων βιβλίων. Γιατί ή βασική κίνηση τής άφηγηματικής γλώσσας παραμένει σέ σημαντικό βαθμό στηριγμένη στή ρυθμική άλληλουχία τών φράσεων/είκόνων, μέ άλλα λόγια στην ποιητική ύποβολή. Και παρ' ότι ή μυθική μέθοδος του κορυφαίου αυτού συγγραφέα διαπλέκεται τώρα πολύ περισσότερο μέ τίς άμεσα άναγνωρίσιμες δψεις τής Ιστορίας, παραμένει πάντοτε ένεργά παρούσα ή λυρική άναπόληση αυτού πού χάθηκε:

«Ένώ προτίθεμαι νά γράψω κάποιες ιστορίες», διαπιστώνει ό Ν. Μπακόλας, «βασισμένες σέ [...] τεκμήρια, άς ποϋμε, διαρκώς ξεφυτρώνει μπροστά μου, άν και δέν τό θέλω, ή παιδική διάθεση νά τά δώ όλα σάν παραμύθι».

Ν. Μπακόλας